

ACC. N:R. 5500

Landskap: Blekinge

Upptecknat av: Aug. Holmberg

Härad: Byåkers

Adress: Grängsta

Socken:

Berättat av:

Uppteckningsår: 1938.

Född år i

Fordfolket.

sid. 1-8.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8 sid.

Jordfolket. ⁵⁵⁰⁰

Allmogem i Blekinge trodde att det fanns små varelser som hade sitt tillhåll under jorden. Helt så trodde de ha sitt tillhåll inunder böningshusen i vilka människor bodde. Liksom människorna voro de delade i mankön och kvinnkön och det berättades att människor någon gång fått vara med då de höllo bröllop sina emellan. De hade olika handtverk, kunde baka, brygga, spinna garn på små små spinurockar och väva tyg på sina små vävstolar. Tinga behövde som andra människor och under kalla vintrar sadde de gerna ta sin tillflykt upp i spisen där de lågo och värmede sig framför eldhögen i spisen. Vaktade då någon, och utan att röra på sig, tittade bort i spisen kunde han få se hur: "Di lå o gassade sig framför eldhögen". Men vid minsta rörelse människans gjorde försvarsskall utan ljud och buller!

Man hade inga berättelser om att jordfolket gjorde människor något ont utan orsak. Men människorna kunde utan att vilja det göra dessa små varelser obehag. "Komma i skae för dom", hette det. I de gamle stugorna var icke golven spåntade och då kunde lätt handa allt varmt vatten slås ut på golvet och rann ner på dem

Även om man slog ut varmt vatten lite på marken kunde man råka
att "skälla" dem. Och i sådana fall hämnades de genom att: ställa
sjukdom på dem som skällade dem! Sjukdomens symtom var:
Kroppen blev matt, man kände sig trött, svag och olystig, själva tanke-
förmågan blev trög. Man blev olystig på allting! Kände man sig ha
sådana symtom slog det inte fel utan att man råkat: Komma
i skae för jorfolket! Då skulle man hålla ut sot mjölk på stället
och man slog ut det heta vattenet. "Samt bess grant fore!"
D. v. säga: Man borde berja om förlåtelse.

Desse små vardens namn var oftast: "Jorfolk". Men någon gång
kunde man höra någon kalla dem för: "Fyastingar". Emligt den gängse
folktron var de inga riktiga troll, utan hade från början varit
ännade till människor. Men på något sätt äroaget sig "Kar Marres
ord" så att de icke föll bli "fullvuxna" Utan: blett tocka små
yankliga stackare! Ossu därför va de som de hällde se te där
andra människor va, o gjore likarant som kristet folk!

Förutom de nu omtalade jorfolk, troddes det andra mystiska
väsen finnas som ansågs vara fiendtliga mot människor!

T. ex: Om en persow var ute och körde nattetid och om då av
okänd anledning, vagnen välte, Selbuen gick sönder. Eller att
hästen blev skrämd och satte av i steen. Så sade man nästan
alltid så här: "Jag råkte ut för troll o vaitter"! Hade man nu
sagt: Troll eller vaitter, så kunde detta betygt två olika slags väsen.
Men, troll och vaitter kunde inte tolkas utan som ett slags.

Varför man då hade två olika namn, har ingen kunnat ge besked om.

I jorden hittades vid grävning någong, små bruna runda fossilier
från tre till fem tum långa av en lillfingers storlek. Dessa fossilier
kallades "Kaitta-ljus" Och användes ibland såsom trollmedel.

I folktron ansågs dessa fynd såsom ett slags ljus varmed vaitterna
lyst sig om nätterna samt råkat tappa dem, och sedan ej sett
att beta rätt på dem igen. Härav framgick att vaitterna voro lika
besvärade av onörken som en människa.

Allt trollen kunde göra sig osynliga hade vi många sägner om

132
Bräknar hd

Uppf. Aug. Holmberg, 1938.

5500

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sid 4

Men ordet osynlig var härvidlag alltid en egenkap som tillades trollen och icke ett namn på dem. Man sade om vissa fingerfärdiga tacksnitare som förs omtering och gjorde konstur: "Att dessa kunde förvandra synen på folk".

Ett slags väsen som ansågs vara särskilt farliga att råka ut för kallades: "Puckar". Men något närmare om dessa, än att de höll till antingen i dystra mörka skogar eller i svarttillgängliga karrmarker har jag ej hört. Personer som med förhärlek gingo ute länge om kvällarne och pysslade med göromål, kallades: Nattpuckar. (ex: "Du ä en redier nattpucke") (Du går ute o janka vareviga natt, så då blir väl en nattapucke å de.)

Man hade nämgång ex: på att puckar sällade sig till någon viss gård och då hjälpte folket i gården: "att dra ihop medel".

I Ruemåla. Mörrums s.v. fanns förr ~~en~~ två bönder av vilka den ene var "gromma rik". Den andre hade till att börja med: "knappt träen te tröjan". Menså hovett då va sa begynte en puke o hålla te i den fattiges går. O då oro han som ett

osjälitt kreatur hem säi, (= säd) byr på byn varsvise natt från
den rike bonnen, så om nära är va ofattlige rikor, o där som
ble utfattige o motte gå från gåorn, va där rike. Se en tocken
"Drapuke" skulle veken som helst tycka om o ha!

(Berättat 1935 av Ruemåla Jon, en 75 års man, själv född i
Ruemåla. Nu boende i Öjavad, Svängsta)

Ett slags ogräs som växer å sädesåkrarna, har ett slags fröholster
som germa lossnar då man handskas med säden. När de kommer på
kroppen orsakar de en olidlig klåda. Dessa kallas: "Puckalöss"

Storbonden Håkan Bengtson N. Hoka. Ringmåla s.m. Född 1802.
Död 1860. Hade också en Drapuke. När min Mor tjente i N. Hoka
i början på 1830 talet fick hon av Moran i gårdens tillsägelse att
varje tredje tisdagskväll i var månad sätta ut en liten skål
mjölk och gröt samt en sup brännvin på den vid ena lagåren
liggande lyftestenen. Detta skulle drapuken ha. Precis som
man brukade den det fanns tomter. Endast med den skillnad
att tomterns förgylagnad sattes undan gömt inne i någon krok.

Angående 3. frågan om "vätter" Så förkom aldrig vad jag hört, att någon sade: en viter / en vitergubb o. s. v. Benämningarna voro så att säga köslösa. Man sade: vätter. "Obestämt till mängd och art"!

5te frågan: (Den ha laude ova) Uttrycket i denna form har här varit okänt. Men samma tanke kan återfinnas här. T. ex: När Hundsjömåla (tätt vid Svängsta) en gång i tiden skulle byggas bodde ett bergtroll i ett berg strax intill der bonden ville bygga. Trollen avrådde bonden att bygga därför att trollen störde förmycket och som trollen bott der i århundrade ansåg det sig ha förmanligt. Bonden vägrade, och då hotade trollen med att gården skulle brinna hur många gånger den än byggdes upp. Tre gånger har gården bränt och återuppbyggts på samma plats, sista gången den brann för ett tiugotal år sen flyttades den ner till strax vid Svängsta station. Här hade väl trollen hemortligt troligtvis.

Om paddornas (Taka den långbenade källfröan) och de mystiske väsendens förhållande till varandra, rådde vitt skilda meningar. Somliga ansåg paddor som "Pockens följe" och fruktade för att se dem

Men ingen offerade till dem. Deremot hyste nästan alla den tron att paddan sugade kraft ur kornet genom att suga hål vid korns behövan.

Räskade man skada en padda, borde man ganska slå ihjel den och lägga den i en myrstack. Annars hände att man kunde bli sjuk.

Frågl: 3 = Yngre fråga som berör Blekinges förhållanden!

Frågelista 4. moment 7: När i V. Bleking brukade man gärna om torsdagskvällarna upphöra med arbetet i kvällningen samt undvika att slå i dörrar eller skraka högt, kort sagt: Vara mera tyst i tal och gerna än andra kvällar! Men detta berode icke på något höv-
lighetsförhållande till troll o dylikt, utan var en hyllning åt "Tor".
Det var ju Tors kväll och denne var en fiende till "di falie tröllen" och slog ihjel så många av dem han kom åt. Som förut sagts räknades ej här jordsfolket till de egentliga trollen.

Frågelista 5 = En och annan rådfrågade nog en klok gubbe om dennes åsigt angående tilltänkta byggplan. Men det var få som fastade någon vikt vid förutsägelser härvidlag. Så mycket bättre besked kunde man få efter att bygget påbörjats. Horde man någon "bösta o slå"

natteliv på bygget eller i virkeshögen så var detta tomtan som redan kommit och hjälpte till med arbetet! Detta var olyckligt tecken! Kunde sen när takstolen rests att egglor satte sig där och "Hohode" var detta dåligt tecken. Och bar så olyckligt till att en koep satte sig på taket och "blonkade" så blev det snart "lik i huset"

Obs: "Jordfolket vilde helst hålla till under munkors bostäder. Kunde således ej ge sig tillkänna förrän huset byggts och de flyttat dit."
Frågelista 6. = "Folktron, aurågs jordfolket såsom ett ordningsälskande flitigt och konstnärligt släkte smättingar, vars alster i fråga om finhet, prydlighet och användbarhet var omöjligt för vanliga personer att kunna göra något liknande. Men här i Bleking satte ingen dessa småfolk i samband med jakt eller fiske i så måtto att någon sökte deras hjälp härvidlag. Att smättingarna jagade och fiskade till eget behov blev en annan sak. Den som ville ha tur i jakt och fiske fick vända sig till skogsräct, sjöräct eller som oftast hände till "skogsmannen". Laguer om dylikt har berättats i hundratals. Och personer utskatts som förhafte sådant."